

תורה מחודשת במשנת החתם סופר¹

הרב נתנאל ברקוביץ

עיונים על חידושי תורה בדרשות החת"ס בביאור התפילה

כתב הרמב"ם (ספר המצוות מצות עשה יא):

והמצוה הי"א היא שצונו ללמוד חכמות התורה וללמדה וזה הוא שנקרא תלמוד תורה והוא אמרו (שם) ושננתם לבניך. ולשון ספרי לבניך אלו תלמידיך וכן אתה מוצא בכל מקום שהתלמידים קרוים בניים שנאמר ויצאו בני הנביאים. ושם נאמר ושננתם שיהו מחודדין בתוך פיך כשאדם שואלך דבר לא תהא מגמגם לו אלא אמור לו מיד. וכבר נכפל הצווי הזה פעמים רבות, ולמדתם ועשיתם, למען ילמדון (פי' וילך). וכבר התפזר הזרזו על מצוה זו ולשקוד בה תמיד במקומות הרבה מן התלמוד.

שנינו במשנה (ערלה ג, ט): 'החדש אסור מן התורה בכל מקום', וכן הובאה משנה זו גם בגמרא (קידושין לח, ב), ונפסק להלכה בדברי הרמב"ם (הל' מאכלות אסורות י, ב) ובשו"ע (יו"ד רצג, ב). ובפשטות המשנה וההלכה, שאיסור חדש דהיינו תבואה שהשרישה לפני ט"ז ניסן לא הותרה באכילה עד הנפת העומר או עד שהגיע זמנה, וכל זאת מהתורה.

אמנם בתשובותיו של מרן החתם סופר אנו מוצאים פרשנות והשאלה לאמירה זו, וז"ל (או"ח סי' כח):

יקרתו הגיעני, וע"ד בהכ"נ ישנה שסתר אנשי הקהל קדש והרחיבו בנין החדשה לרומם בית אלקינו ורוצים להעמיד הבימה שקורים בתורה בסוף בהכ"נ סמוך לארון הקודש ולא באמצע כמו שהיה מקדמת דנא באמרם שיהיה נוי והרוחה יותר בבהכ"נ מאשר תעמוד באמצע, ונפשו היפה בשאלתו אי שפיר דמי לשנויי או לא... והכלל, החדש אסור מן התורה בכל מקום.

¹ שיהיו דברי התורה לעילוי נשמת האדם היקר אוהב תורה ומוקיר חכמיה, חיים ידוב ז"ל, שחיפש בכל עת ובכל שעה את חידושיה.

ופר"מ מקומו מוזכר לו לטובה, למחות בחזקת יד להעמיד הדביר על מכונו, וגם כל העם הזה על מקומו יבוא בשלום, ואחתום בברכה א"נ דש"ת פ"ב יום ג' ז' אדר תק"צ לפ"ק: משה"ק סופר מפפד"מ.

ונשנה הדבר בסימן קפ"א, וז"ל:

יקרתו הגיעני בזמנו ולהיותי טרוד בטרדות הלוי"ת הזמן כנהוג הנחתי הדבר עד היום. ע"ד אתרוגים קטנים כשיעור ביצה מצומצמת שבזמנינו שפקק מעלתו כי הביצים נתקטנו כפי מה שהעיד בספר צ"ח בפרק ערבי פסחים [קטז, ב ד"ה והואיל], וא"כ אתרוגים הללו אין בהם כשיעור המפורש בש"ס וש"ע סס"י תרמ"ח... וא"כ לענינינו ראוי לומר כי הכל לפי הזמן, אם נשתנו הביצים גם האתרוגים נשתנו, ולפי תכלית גמר גידולי האתרוגים שבזמנינו ככה יהי שלישי או חצי גמרם שראוי להקרא פרי לענין הכמות כשיהיה כביצה שבזמנינו, וכך יפה לנו שלא להבעית את ישראל בחדשות שלא שערו אבותינו, ומלתי כבר אמורה, החדש אסור מן התורה בכל מקום.

עוד כתב (יו"ד סימן יט), וז"ל:

והנה מה שהרעשת העולם על שמוכרי' לבני נח בני מעים של נבלות וטרפות וכבר הלכו בזה נמושות ומצאת תקנה להנהיג שבכל פעם טרם שחיטת הבהמה ימכרנה לנכרי עבד הישראלי – הנה תקנתך קרוב להפסיד כי כמה טריפיות מקלינן בבהמת ישראל טפי מבהמת נכרי כידוע ובכל זאת לא תקנת הדבר לאישורו דמאן לימא לן דמכירה כזו לית בי' משום לפני עור דהרי פשוט אי היו חשודים בני נח לאכול אבר מן החי היה אסור למכור להם בהמה מחשש שיתלש אבר ממנו ויאכל כשם שבמקום שחשודים על הרביעה אסור למכור להם בהמה היכא דלא שייך חס שלא תיעקר כגון אחר ג' שנים כמבואר כל זה ר"פ אין מעמיד' א"כ ה"ה אי הי' נחשדו אאמה"ח הי' אסור למכור להם שום בהמה אף ע"ג דהשתא הבהמה דילי' הוא מ"מ המכירה בעצמו הרי לפני עור... ויען וביען כי קשה מאוד לשבור מנהג ישראל אפילו להקיל וראה כמה הטריח הרא"ש ליישב מנהג קולא בעשיית פרוזבל בזה"ז ועיי' טור חו"מ סי' ס"ז והשנה הזאת היא שנת שמיטה ואני נוהג לעצמי לעשות פרוזבל ער"ה ברצות ה' וכן ראיתי רבותי נוחי נפש נוהגים ומ"מ לא רפרף א' על מנהג וכן כמה טרחו

ליישוב מנהג היתר בחדש לפני עומר והכל ליישב המנהג ומ"מ בעל נפש יחוש לעצמו וכן מילי טובא אין למהר לחדש איסור ומכ"ש היתר **כי מנהג ישראל תורה היא, והכלל, החדש אסור מן התורה בכל מקום, והישן ומיושן משובח ממנו.**

וכן הזכיר הדבר בעוד מקומות.

וברור לעין כל שיש להבין את דבריו מעבר למציאות ההיסטורית שבה פעל החתם סופר במלחמתו כנגד אלו שטענו שההלכה מקובעת ואינה רלוונטית, ורצו לשנות ולצערנו אף שינו בה דברים רבים, בלבוש וכיסוי של התחדשות והתאמה למציאות. נראים הדברים שיש בכך דבר שהוא מעבר גם למושג המושאל בבחינתו הלשונית, אלא ישנו עומק של תוכן בכך שדווקא אמירה זו נבחרה, וישנו חיבור רעיוני מהותי ובעל משמעות, שיתברר בהמשך הדברים.

כעין דברי החתם סופר, ואולי בהרחבה גדולה אף יותר, אנו מוצאים בדברי הגר"א בכמה מקומות, והבולט שבהם בליקוט על תיקוני הזוהר (נג, א ד"ה בקיטרא באבנין), וז"ל:

וכן הוא בתורה, שעכשיו **אין אנו מקבלין שום דבר חדש בתורה** כמו בזמן בית המקדש, אלא מה שאנו מוצאים כתוב בספרי הראשונים. ובזמן בית המקדש היו משקים לתורה, וכמו שכתוב במדרש (במד"ר יט, ו): דברים שלא נגלו למשה רבנו ע"ה נתגלו לרבי עקיבא וחבירו וכו' מה שאין כן עתה וכו'.

וביתר שאת וביתר עוז דבריו למעשה מה שכתב בכתר ראש אות נו: 'חידושי תורה נקרא מה לומד יותר ומתבררים הדברים ומחזוריים אצלו וכו'.

אמנם אמירה שגם היא זקוקה להסבר ידועה בשם הראי"ה קוק זצ"ל: 'הישן יתחדש והחדש יתקדש' (אגרות הראיה קסד). ובוודאי שהדברים צריכים הסבר מכמה פנים.

והנה, אמרינן (עירובין נד, א) :

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן : מאי דכתיב נצר תאנה יאכל פריה, למה נמשלו דברי תורה כתאנה - מה תאנה זו כל זמן שאדם ממשמש בה מוצא בה תאנים אף דברי תורה : כל זמן שאדם הוגה בהן - מוצא בהן טעם... דדיה ירוך בכל עת, למה נמשלו דברי תורה כדד? מה דד זה, כל זמן שהתינוק ממשמש בו מוצא בו חלב - אף דברי תורה, כל זמן שאדם הוגה בהן - מוצא בהן טעם.

וכן נאמר (קהלת א, ט) : 'מה שהיה הוא שיהיה ומה שנעשה הוא שיעשה ואין כל חדש תחת השמש', ושם ברש"י 'מה שהיה הוא שיהיה וגו' - בכל מה שהוא למד בדבר שהוא חליפי השמש אין בו חידוש לא יראה אלא מה שהיה כבר שנברא בששת ימי בראשית, אבל ההוגה בתורה מוצא בה תמיד חדושי טעמים כענין שנאמר (משלי ה, יט) : 'דדיה ירווך בכל עת', מה הדד הזה כל זמן שהתינוק ממשמש בו מוצא בו טעם, ובשיר השירים (ה, טו) : 'שוקיו עמודי שש מיסדים על אדני פז מראהו כלבנון בחור כארזים', וברש"י (שם, טז) : 'מראהו כלבנון - המסתכל ומתבונן בדבריו מוצא בהם פרחים ולולבים כיער זה שמלבלב כך דברי תורה ההוגה בהם תמיד מחדש בהם טעמים'.

ובסוכה (מו, ב) איתא : 'אם שמוע בישן תשמע בחדש, ואם יפנה לבבך שוב לא תשמע'. ופרש"י 'תשמע בחדש - תתחכם בו להבין דברים חדשים מתוך דברים ישנים'. ובאבות (ה, כב) תנן : 'בן בג בג אומר הפוך בה והפוך בה דכולה בה ובה תחזי וסיב ובלה בה ומינה לא תזוע שאין לך מדה טובה הימנה', פרש"י : 'הפוך בה והפוך בה. סלסלה ותרוממך שבכל שעה תמצא בה חדושים וטעמים'.

והעולה מכך שישנו מקום ניכר לחדש חידושים. ואם כך הם פני הדברים, הרי אנו מחויבים להבין את דברי רבותינו ביתר עומק.

והנה בגמרא (חגיגה ג, א) אמרינן : 'מעשה ברבי יוחנן בן ברוקה ורבי אלעזר חסמא שהלכו להקביל פני רבי יהושע בפקיעין, אמר להם : 'מה חידוש היה בבית המדרש היום?' אמרו לו : 'תלמידך אנו ומימך אנו שותין', אמר להם : 'אף על פי כן אי אפשר

לבית המדרש בלא חידוש'. ומהו אותו חידוש שמתחדש בבית המדרש האם רק הוא זה שכלול בחידושים או שבית המדרש הינו שם כולל למציאות הלימודית.

ואמנם באורות התורה (א, ב) כתב וז"ל:

תורה שבעל פה מונחת בעצם אופיה של האומה, שמצאה את ברכתה ע"י הגילוי השמימי של תורה שבכתב. בהתגלותה נמוכה היא תורה שבעל פה מתורה שבכתב. כי הרי הגורם הראשי למצא את נתיבתה היא התורה שבכתב. היחש העליון של האומה עם האלהות העליונה, עם המגמה של המגמות, עם הנצח וההוד שבעולמים ומלמעלה של כל כלותם. אבל בצורה הפנימית הלא התורה ניתנה לישראל בשביל סגולתם הפנימית העליונה, הרי גרמה סגולה אלהית גנוזה זו להופעת תורה מן השמים עליהם, ונמצאת עליונה תורה שבעל פה בשרשה משורש תורה שבכתב, 'חביבין דברי סופרים יותר מדברי תורה'.

וכן שם (ט, ה):

כמו בכל הבריות שבעולם המוחשי, המתהוות על ידי הרכבות שונות, שיש מהן על ידי הרכבה טבעית ויש מהן ע"י הרכבה מלאכותית, כן בכל מושגי השכל, ובכל הנמצאים הרוחניים, שהם חזקים במציאות ממושגי המוחשים, יש הרכבות טבעיות ויש הרכבות שכליות. ויש לו לכח היצירה להתמיד, ולהתגבר עד אין קץ, להרבות חיים ומציאות לטובה. ועל כן משובח מאד המחפש דברים כדרכה של תורה, בכל אפניה, ובלבד שיהי' על פי דרך ד' המתאים עם יושר השכל והמוסר הטוב, שכלל כל זה הוא יראת ד' באמת שהיא ראשית דעת. וצריך להשכיל, שהאבות עם כל התולדות הם, ביחש לערך הכח האלהי אשר בהם, בריאה אחת בעלת אברים, שכפי התרבות פרטיה תוסיף חיל ושלמות, ועם זה לשמור בכל האפשר את ערכי המדרגות הפרטיות, שאם יש לאדם כשרון להשתמש בשכלו בחדוש ענינים יותר נעלים ומועילים לא יורידהו לדברים קטנים מהם, אע"פ שגם כל דבר קטן המועיל הוא מישב את העולם, והרי הוא טוב הרבה מכל פטיטיא דעלמא וכל חפצים לא ישוו בה. ויש שנגד חופש השכל לחדש ברחבה מתעורר כח הנגוד של יראת שוא, שמקורו ותפקידו הוא לשמור את העמדה של היסוד הטוב והישר בדרך החדוש, אבל צריך לנצחה ולהתהלך ברחבה. וכיון שהאדם עומד וקבוע על יסוד הטוב כל דמשכח

ידרש ויגדיל תורה ויאדיר. וכמו כן צריך להרחיב ולחדש כראוי בכל חדושי העולם, בדברים טבעיים ובמלאכות, כי כל פעל ד' למענהו, וצריך להיות אוהב את הבריות ורוצה בקיומם ובשכלולם, ודעה זאת מביאה לאהבת השי"ת.

ויש להאריך בהסבר המשמעות של הדבר.

שנינו (אבות ב, ח): 'רבי אליעזר בן הורקנוס בור סוד שאינו מאבד טיפה', והוסיפו חז"ל: 'מעולם לא אמר דבר שלא שמע מפי רבו' (יומא סו, ב), ומאידך, נאמר בדברי חז"ל (אבות דרבי נתן ו, ג) שרבי אליעזר עלה לירושלים בגיל עשרים ושמונה כדי ללמוד תורה; ואחרי זמן מה, הורקנוס אביו, שהיה עשיר גדול, הגיע לרבן יוחנן בן זכאי כדי לנדות את בנו מירושתו בשל אי השתתפותו בעסקיו הפורחים והמצליחים. מיד פנה רבן יוחנן בן זכאי אל רבי אליעזר שישב לפניו: 'אמר לו: פתח ודרוש. אמר לו: איני יכול לפתוח. דחק עליו, ודחקהו התלמידים, עמד ופתח, ודרש בדברים שלא שמעתן אוזן מעולם'.

ויש לתמוה, איך אמר 'דברים שלא שמעתן אוזן מעולם', הרי הוא 'מעולם לא אמר דבר שלא שמע מפי רבו'?

ואף יותר מכך יש להבין לפי מה שאמרינן (ברכות כז, ב): 'רבי אליעזר אומר: המתפלל אחורי רבו, והנותן שלום לרבו, והמחזיר שלום לרבו, והחולק על ישיבתו של רבו, והאומר דבר שלא שמע מפי רבו – גורם לשכינה שתסתלק מישראל!' וכן בסוכה (כז, ב):

תנו רבנן: מעשה ברבי אליעזר ששבת בגליל העליון בסוכתו של יוחנן ברבי אלעאי בקיסרי ואמרי לה בקיסריון, והגיע חמה לסוכה. אמר לו: מהו שאפרוש עליה סדין? אמר לו: אין לך כל שבט ושבת מישראל שלא העמיד ממנו שופט. הגיע חמה לחצי הסוכה, אמר לו: מהו שאפרוש עליה סדין? - אמר לו: אין לך כל שבט ושבת מישראל שלא יצאו ממנו נביאים, שבת יהודה ובנימין העמידו מלכים על פי נביאים. הגיע חמה למרגלותיו של רבי אליעזר, נטל יוחנן סדין ופירש עליה. הפשיל רבי אליעזר טליתו לאחוריו ויצא. לא מפני שהפליגו בדברים, אלא מפני שלא אמר דבר שלא שמע מפי רבו לעולם.

אלא יש המסבירים שרבי אליעזר ידע לשמוע מפי רבו את מה שאף לא אחד שמע, ואפילו רבו עצמו. רבו גילה דרך רבי אליעזר את העומק של מה שהוא בעצמו אומר. אך עדיין יש להבין את דברי חז"ל 'כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש כבר נאמר למשה מסיני'.

ויש שמפרשים כמו שכתב הרמח"ל (בספרו אדיר במרום עמוד עא) שאמנם הדברים ניתנו למשה בסיני אבל ישנה הופעה מחודשת בכל דור. ואולי מתוך כך אנו רואים קצה חוט המבאר את מהות החידוש.

וכבר כתב בנפש החיים (ד, יב) וז"ל: 'כל שכן חידושי אמתיים דאורייתא המתחדשים על ידי האדם אין ערוך לגודל נוראות נפלאות עניינם ופעולתן למעלה שכל מילה ומילה פרטית המתחדשת מפי האדם קב"ה נשיק לה ומעטר לה ונבנה ממנה עולם חדש בפני עצמו והן והן ' השמים החדשים והארץ החדשה' שאמר הכתוב (ישעיהו סו, כב). וברוח חיים (ו, א) כתב: 'לולי התורה שעשועיו ובה חיו יחיה ובפרט בשעה שאדם מחד חידושים מה שאין זה ביכולת מלאך וכו' מה שאין כן האדם וכו'.

ובהקדמת בעל הקצות החושן כתב:

תנן: בההיא שעתא דמלה דאורייתא אתחדשת מפומיה דבר נש ההיא מלה סלקא ואתעתדא קמיה דקודשא בריך הוא וקב"ה נטיל לההוא מלה ונשיק לה וכו' והוא קרי לון שמים חדשים שמים מחודשים סתימן דרזא דחכמתא עלאה וכל אילין שאר מילין דאורייתא דמתחדשין קיימין קמי קודשא בריך הוא וסלקין ואתעבידו ארצות החיים כו' אמר ר' אליעזר מהו ובצל ידי כסתיך אמר ליה בשעתא דאתמסר אורייתא למשה אתו כמה רבוא דמלאכי עלאין לאוקדא ליה בשלהובא דפומהון עד דחפא עליה קב"ה, והשתא דהאי מלה סלקא ואתערא וקיימא קמי קב"ה איהו חפי על ההוא מלה וכסי על ההוא בר נש דלא אשתמודע לגבייהו ולא יקנאון עד דאתעבידו מההיא מלה שמים חדשים וארץ חדשה הה"ד ובצל ידי כסיתך לנטוע שמים וליסוד ארץ. וזה הוא שאלתו ובקשתו של דוד המלך ע"ה שבתי בבית ה' כל ימי חיי לחזות בנועם ה' הוא פנימיות התורה וסודותיה ולבקר בהיכלו הוא נגליות התורה ושלא יקנאון ביה אמר כי יצפנני בסוכו. אמנם לזאת יחרד איש פן ידבר בתורה

בדברים אשר לא כן ושכל האנושי לואה להשיג האמת ובפרט כוונת התורה שרפים ואופנים לא השיגו אלקים הבין דרכה והוא דמשקר העונש ר"ל מבואר בזוהר היכן ההיא מלה סלקא ושתיקתם יפה מדיבורם שלא יכשלו בשנונם. אך לא נתנה התורה למלאכי השרת ואל האדם נתנה אשר לו שכל האנושי ונתן לנו הקדוש ברוך הוא התורה ברוב רחמיו וחסדיו כפי הכרעת שכל האנושי גם כי אינו אמת בערך השכלים הנבדלים.

ונפסקו הדברים להלכה הט"ז (או"ח מז, ה) :

ונראה לי עוד שתקנו לחתום נותן התורה שיש במשמעותו לשון הוה ולא נתן בלשון עבר אלא הכוונה שהוא יתברך נותן לנו תמיד בכל יום תורתו דהיינו שאנו עוסקים בה וממציא לנו הוא יתברך בה טעמים חדשים וכמ"ש על דדיה ירווך בכל עת מה התנוק הזה כו'.

ובפרי מגדים (משב"ז סק"י) כתב : 'והא דמברכין תחלה לעסוק בדברי תורה ולא אשר בחר בנו שנתקנה ג"כ על קריאת התורה, י"ל כי עיקר היא שאנו למידין תורה שבעל פה ומחדשין חידושי דאורייתא ועמילים בתורה'. וכן המשנה ברורה (רצ, ג) : כתבו הספרים בשם הזוהר שמצוה על האדם לחדש חידושי תורה בשבת. ומי שאינו בר הכי לחדש ילמוד דברים שלא למד עד הנה'.

ויש בנותן טעם להביא את דברי בעל הלשם שבו ואחלמה (חלק הביאורים שער עגולים ויושר ענף ה' אות ז) :

הנה נודע הוא שהתורה הקדושה הנה היא מתפשטת ומתגלה בכל עת ומתגדלת תמיד וכו' והנה בחלק הנגלה הנה נעשה עיקר התוספת מה שניתוס, ומתגדלת בכל זמן היותר אחרון הוא בהכמות שבה כי נתמעטו הלבבות בכל דור היותר אחרון ונצרכים תמיד יותר לפירושים וביאורים והרחבת דברים להבין ולבאר את דברי חכמי הדור הקודם אבל התוספת באיכות הנה נתמעט התוספת בכל זמן היותר אחרון ואינו מתחדש בדורות האחרונים חידושי תורה מה שיהיה חידוש בהחלט... כי כל דין מחודש או סברא חדשה המתחדש עתה הרי נמצא על פי רוב כלול ומרומז במילה אחת או שתיים מדברי הראשונים... ונחשב זה לחידושי תורה ממש כי החידושי תורה הוא לפי חכמת

כל דור ולזאת המעמיקים ומרבים בזה אין קץ למתן שכרן ומחלקם יהא חלקנו.

אך אחרי כל זאת נראה להעמיק בדברי החת"ס עצמו בדרשותיו בכמה מקומות המבארים את ארבעת המקומות שבהם מוזכר לימוד התורה בתפילה והחוט השני וברית התיכון העובר בין כולם היא החשיבות הגדולה של ההתחדשות.

בפתחה של התפילה בבוקרו של יום מברך כל אדם את ברכת התורה וכמו שכבר נתבאר לעיל עומד החת"ס על נוסח הברכה שמתחילה בלשון עבר 'אשר בחר בנו... ונתן לנו וכו'' ובהמשך נתקן לומר 'נותן התורה' לשון הווה. ומסביר החת"ס: ומפרשים נתן עבר בהר סיני חוקים ומשפטים ונותן בכל יום מה שתלמיד ותיק מחדש בכל יום תמיד והנה לכאורה הוא סתירה אשר בחר בנו מכל העמים שלא נלך אחר שרירות ליבנו ושיכלנו כ"א נתן לנו לשעבר תורה אחריה נלך ואם כן לפי זה לא היה לנו לחדש דבר בתורה ואפילו הכי מברכים ברוך נותן התורה לחדש בכל יום תמיד.

ומתוך כך מסביר את דברי הגמרא (נדריס פא, א) מה שאמרו חז"ל על מה אבדה הארץ שלא ברכו בתורה תחילה האם בעבור זה הייתה צריכה להיחרב הארץ? וז"ל: ועוד י"ל כתיב בכל יום אברכך ואהללה שמך לעולם ועד גדול ה' וכו' הענין עמגי"א בכמה דוכתא ובהלכות שמפלפל איך לברך בכל יום על סוכה וכן על ציצית ע"ש והנה עמ"ש גבי ברכת התורה ואען ואמר כי צ"ע קצת מ"ט לא תפסיק הליכה לביה"כ ותפילה ושאר עסקי המצוות שאנו עושים כדי שנצטרך לחזור ולברך ברכת התורה מה תאמר הכח הוא מעניין התורה והמצוות אם כן גם הלילה לא תפסיק, שהרי השינה הוא לצורך עבודת גבוה וכו' י"ל אה"נ והא דמברכין בכל יום ברכת התורה משום שבכל יום מחדש חדשים טובים כי א"א לגמור התורה כולה וכו' וזהו בכל יום אברכך ברכת התורה אע"פ שאהללך לעולם ועד בלי הפסק אפי"ה אברכך בכל יום והטעם משום כי גדול ה' ומהולל מאוד ולגדולתו אין חקר ואתה מוצא בו חדשים בכל יום.

העולה מדברים שחשיבות הברכה מעבר ולהווה תלוי ובנוי על נתינת התורה מחד ועל החידושים שמתחדשים בכל יום שעליהם באופן מיוחד אנו מחויבים להלל ולברך את ה'.

ולא לחינם תיקנו חז"ל שמי שלא בירך את ברכות התורה יש לכך מעין תשלומין בברכות ק"ש כהכנה לתפילה וכחלק בלתי נפרד מקבלת עול מלכות שמים ועול מצוות בברכת אהבה רבה ואמרינן בברכה זו 'ותלמדם חוקי חיים', ומדקדק החת"ס בדרשותיו (דרשה יט) וז"ל:

חקי חיים דייקא כי כן בחוקי תורתנו הקדושה אם באנו לומר טעמים על המצוות... ויהיה ספר קטן מהכיל ונחזור אחריה ג' או ד' פעמים ותהיה שגורה בפנינו כמים הנגרים ולא נצטרך לעיין עוד בה לעולם כי אם יפול ספק בדבר נעיין בטעם המצווה ונדע מיד המותר והאסור ונאמר מ"ט נאסר חזיר מפני שהוא ארסיי ומזיק וכו' אך אם נעשה התורה בלא טעם וכחך שחקק המלך ונאמר נטו מעגלותיה לא תדע אזי על כרחנו לעיין באותיות התורה ולהוציא מהם חדשים לבקרים ובי"ג מידות שהתורה נדרשת כי גם אז יתנגד הדין לטעמים הנ"ל כי אנו עושים חוקי אלוקים ותורותיו בלי טעם וגזירת המלך ית"ש כך היא.

וביאור דבריו הוא מדוע אמרינן שדברי ה' נקראים חוקים? וההסבר הוא שנוכל מצד אחד לקיים רק כי הקב"ה ציווה ומאידך ניתנה האפשרות להבין על ידי יג' המידות לדרוש דברים חדשים בכל יום.

וכן בעיצומה של תפילה בברכת 'השיבנו אבינו לתורתך' כתב (דרוש ח"ג, כה) וז"ל: עיקר כוונת בנתינת התורה היא באשר אנחנו עבדיו ואיך נעבוד ואנחנו לא נדע מה נעבוד ע"כ נצטוונו והגית בו יומם ולילה למען נשכיל ונדע ונגיע לרצון הבורא ית"ש וכו' ואם יתחדשו לנו דברים הלא לכל אדם יש לו חלקו בתורה כאשר מתפללים ותן חלקנו בתורתך גם כמה פעמים טרם יבוא אל האמת יתחדש תחילה דברים שאינם אמתיים וכו' ובאלו יתחדדו התלמידים עד שישתברו הקליפות... ויתבררו ויתלבנו הדברים להוציא האמת מהשקר...

ולא יהיה חפצו ח"ו לחדש חידושים מבלי לידע גבול ראשונים אשר מפיחם
אנו חיים.

ורצונו לומר שהקב"ה נתן לנו בתורה את האפשרות להסביר ולחדש בתוך המסגרת
שקבעה קדמונים כדי שעל ידה החידוש יתבררו ויתבנו הדינים עד שנגיע לחקר האמת
המוחלטת דהיינו שישנה חשיבות גדולה לחדש חידושים בתוך הכללים כדי לעבור את
התהליך המביא אל האמת וזוהי אותה שיבה אל התורה שעליה אנו מברכים בברכה
זו.

ובסיומה של התפילה בקדושה דסדרא מסביר החת"ס: 'עוד יש לומר כי העושה מצוות
ה' בלא טעם רק כאשר ציווני ה' אלוקי זוכה לעתיד לבוא שמגלין לו רזי תורה ודברים
שכסה עתיק יומין... והיינו דקאמר ברוך... שבראנו לכבודו והבדילנו מן התועים במה
שנתן לנו תורת אמת פי' לא תורת שקר שטעמיה תלויים בחכמת העוה"ז'. דהיינו, על
ידי שהאדם מקיים מצוות בצווי מחלט של הקב"ה בלא מחשבה על סיבות חיצוניות
מתגלים לו חידושים וסודות תורה כמוסים.

מתוך הדבר דבריו של החת"ס בחלקי התפילה השונים אנו רואים שישנו חוט מחבר
ומקשר העובר בין כל החלקים השונים, והוא שישנה חשיבות גדולה עד למאוד
בחידוש החידושים בתורה. אם כך פני הדברים, על מה נאמר 'חדש אסור מן התורה'?

ונראה שמתוך הדברים ברור לעין כל מה שהחת"ס חוזר ושונה שחידושים ניתנו בתוך
המסגרת והם הגילוי שכבר ניתן למשה ואותו גבלו ראשונים דהיינו שאדם מחוייב
לחדש כלומר לגלות ולהסיר את הכיסויים שישנם על דברים שכבר קיימים מדורי
דורות ולא לנסות להמציא מעצמו דברים שאינם גילוי אלא הויתם מעבר למסורה
של מה שניתן בסיני.

החיבור בין אותם הסברים שהובאו מדברי החת"ס המבארים חלקים בתפילה הם
חלק בלתי נפרד מדברי חז"ל (תענית ב, א): 'ולעבדו בכל לבבכם, איזו היא עבודה
שבלה זוהי תפלה', כי בחידושי תורה כעין אלו המוזכרים בדבריו ישנה עמקות וגילוי

החלק הפנימי הלבבי האם בא לעקל או לעקלקלות וכן ישנה משמעות לחיבורם לעניין התפילה.

מתוך כך יש מקום להבין מדוע החת"ס שאל את המושג דווקא מדין חדש העוסק בתבואה שהשרישה עד לזמן מסוים ונאסרה באכילה עד זמן מסוים. ובאים הדברים ללמדנו שגם בחידושי תורה אם הם לא גילוי של דבר שקיים כבר ומושרש אזי הוא נאסר ואין לנו אפשרות להכניסו לשימושינו.

ומן הראוי לסיים בדברי בעל הפלא יועץ (ערך חידוש):

וכל אשר יחדש יכתוב ידו בספר ואל יהי בז להם... שהרי כתבו המפרשים שעכשיו שאין בית המקדש קיים ואין קרבנות, הכותב חידושי תורה מכפר עליו כאילו הקריב קרבנות, ואסמכוה אקרא 'עולה וחטאה לא שאלת אז אמרתי הנה באתי במגילת ספר כתוב עליי (תהילים מ, ז). וכתבו גם כן שעתיד אדם ליתן את הדין על שגילו לו חידושי תורה ולא כתבם, שלא גילו לו אלא על מנת שיכתבם ויהנו ממנו ולמטי ליה הנאה שיהיו שפתותיו דובבות בקבר.

העמל בתורה מעדן את הנפש

'העמל בתורה כחו לזכות הנפש ולעשותו עדין ומצוחצח, מושך אליו את הרגש הנעים של טהרה וקדושה, ולטעת בקרב לב עמוק גיעול נפש להוללות ותענוגי הבל. נוסף לזה מנחיל עמל התורה אהבה נפרזה ומסירות נפש לקיום פרטי המצוה של הלכה זו שהוא עמל בה, ומוסרי כליותיו ייסרוהו לדעת כי לכך נוצר'.

(חזון איש אמונה וביטחון ג, ז)